

door L.L. Bouwers

„Alle wilskracht wordt in me bezworen door één die maar in me zegt: neen! te vergeefs! verworpen! Iemand zal de zaak aan 't rollen moeten brengen om me uit deze diepte te helpen. Ik zie geen kans er me zelf uit te trekken. Heeft God mij verlaten? Het kan niet, hoewel al mijn schulden dat zeker wettigen. Hoe begin ik opnieuw? Op 't ogenblik ben ik radicaal aan 't eind en leef in de toestand van de huichelaar, de man die doet alsof. Vanavond vier ik met mijn gezin St. Nicolaas - alsof. Ik kan niet, ik bedenk de gekste uitkomsten, allemaal gesloten deuren - of een donkere uitgang naar....” (Uit een brief van Hein de Bruin, een paar jaar voor z'n dood)

Huiveringwekkende zinnen van een kunstenaar die in juni 1947 een einde aan z'n leven maakte. Hij was de enige zoon uit het huwelijk van Gerben de Bruin en Antje Bijlsma. Het Nederlands Dagblad van 9 april 1975 meldde het overlijden van Gerben de Bruin op de leeftijd van 99 jaar en 10 maanden; bijna 30 jaar overleefde de vader de zoon... Toen de zoon geboren werd, was Gerben de Bruin de scheepsmakersbaas in IJlst:

De dag in Friesland dat ik werd geboren, vermoed ik, had als kleur: blauw, wit met rood, en als geluid: de hese Sneker boot afwisselend met de gulle schippershoren.

het drinken van de weide aan de stoot, smachtende lente, snakte in mijn oren tussen het kloppen, takelen en boren dat op de werven deinde langs de vloot.

Dit zijn althans de kleuren en geluiden die ik bewaarde uit dat prille licht, tesamen met het schemerend gezicht dat door de vensters rees om te beduiden:

hoe het verlangen steeds op reis moet, want hetgeen ons aanlokt is de Overkant.

Via een Duitse Rijnstad trokken de ouders naar Enkhuizen.

Ik was dan 's avonds meestal aan de zeekant, en later niet meer kleintjes naast mijn vader nog door twee starren en een lamp behoed, maar in een vaste ploeg van kameraden die redetwisten als er storm op til was, bij held're maan bedeesd de liefde prijzend.

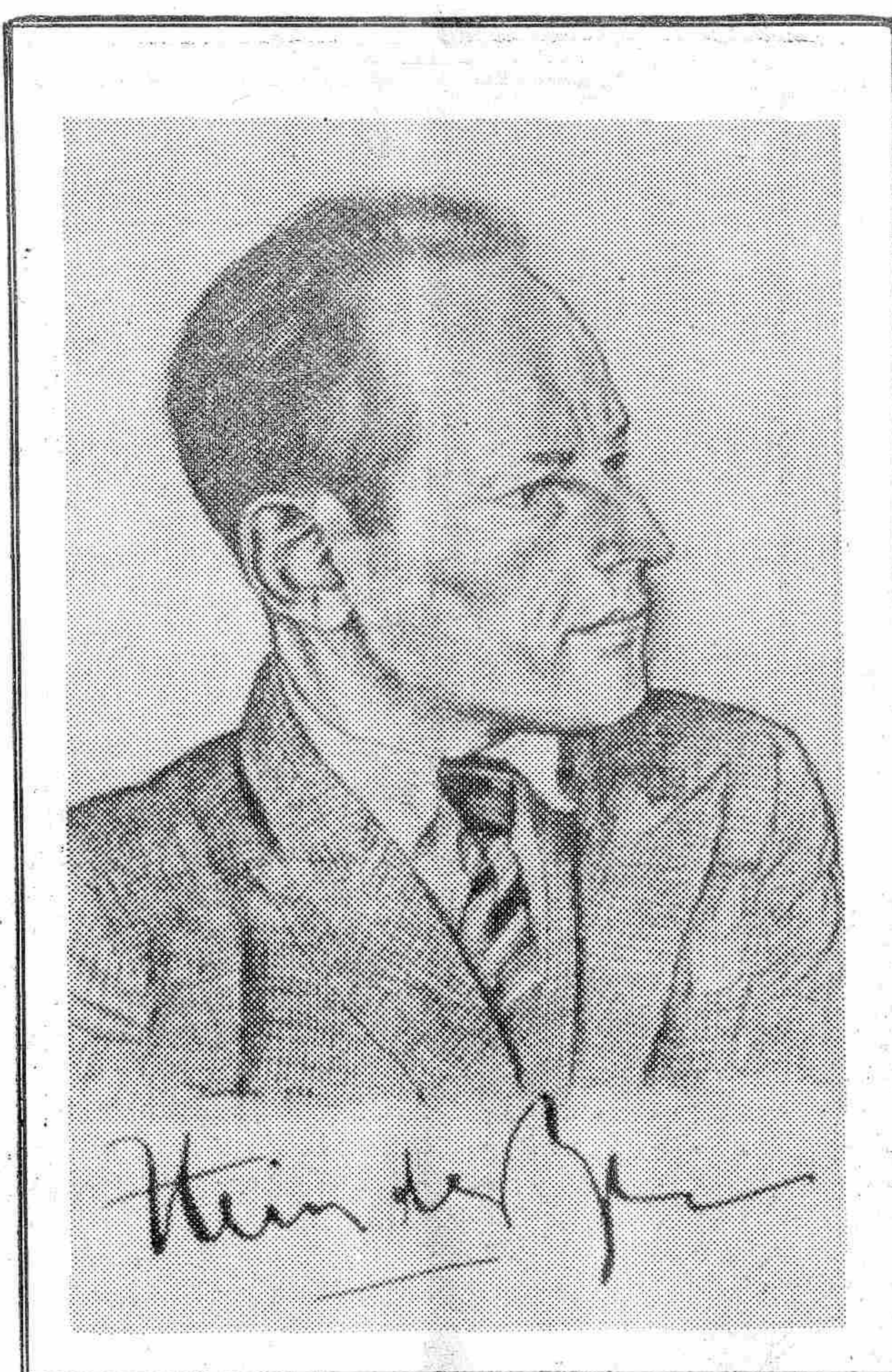
[...]

Hier buitendijks bevinden zich de weidjes, de krekken en de kuilen waar zij zaten gevierden, vijven, in de zomerkoelte; waar een het vers voordroeg van Multatuli „daar is iets schoons te zien op Golgotha”, een hagepreek van ongewone stichting. Wij keerden vaker naar diezelfde grond, alwaar de zee steeds gulzig is en gul.

[uit „Aquatinta”]

Toen Hein de Bruin 21 jaar oud was (in 1920) trok hij naar Amsterdam, waar hij kantoorbediende werd op de Incassobank en de Duitse correspondentie voor z'n rekening nam. In 1922 trouwde hij met een meisje uit Enkhuizen, studeerde Duits M.O., maar zakte voor z'n examen; dit betekende voor hem de eerste crisis, die een uitweg vond in de ontwakning van z'n dichterschap. Vanaf 1928 begon hij te publiceren in vooral christelijke literaire tijdschriften. In 1932 verscheen de eerste gedichtenbundel: *Het ingekimde land*. Het gedicht „Vuurtoeren” (bij dit artikel geplaatst) kreeg er een plaats in. Let echter op de laatste strofe:

God wordt ons op het vást land zo vertrouwd, wij weten Hem als in gewoonte aanwezig, - maar zwálkend zijn wij uitziend bezig Zijn Lich, te zoeken tot ons laatst behoud.

Hein de Bruin: een kunstenaar in de crisis

„Wij liepen langs de kade, de uitbocht van het wiegelend water, de brugbalans boven een verschiet van heldere gevels gaven mij zo'n wijd maar zorgvuldig voorgevoel. Marius noemde mij, aanwijzend, de industrieën, wij talmden voor de opschriften van de aanlegsteigers; het was als het omslaan van een paar bladzijden met brede verluchting en weinig tekst uit zijn levensboek.

[...]
Verveelden wij ons? Integendeel. Altijd begonnen onze gesprekken pas te vloeien als gaandeweg de verschillende bronnen in ons waren ontkorst.”

Uit: „'t Rad der Geboorte”, geschreven door Hein de Bruin in 1941. De oplage bestond uit 300 genummerde exemplaren. De illustraties zijn van Henk Krijger.

K. Heeroma: „Mij trof in het bijzonder de grote betekenis die het gesprek, wel te verstaan het echte bevrijdende gesprek, voor Hein de Bruin moet hebben gehad. Hij is altijd op zoek geweest naar goede gesprekspartners en naarmate hij meer literator werd, heeft hij ze minder gevonden. Hij ontmoette toen meer de gesprekspartners van mijn soort, die de kunst belangrijker vonden dan de mens en die op zijn diepste vragen het antwoord schuldig bleven.” (Ontmoeting, juni-juli 1950, p. 407).

In één strofe wordt hier de problematiek in het leven van Hein de Bruin verwoord van de deriger jaren tot z'n dood in 1947: traditie tegenover een zoekend tasten naar God.

Aan de éne kant de stem van vroeger-thuis, het gereformeerde gezin: politiek AR, de soevereiniteit Gods op alle terreinen, enz. Hein de Bruin voelde zich er steeds minder thuis, vond binnen de gereformeerde kerken weinig gehoor voor z'n dichtkunst, studeerde in de werken van Kierkegaard, Pascal en schreef op 22 april 1933 z'n eerste brief aan J.J. Buskes, nadat hij in 1932 al contacten had kunnen leggen met Heeroma. De kunst trok..., maar er was in die twintiger jaren door Hein de Bruin ook gezocht, gelezen. In 1932 werd het in de brief aan Buskes zo verwoord: „De zuivere esthetische (kunst om de kunst, L.L.B.) beoefening der literatuur heeft voor een groot deel afgedaan. Het leven en de literatuur, die er door gevoed wordt, brengt ons in relatie met de werkelijkheid. Op onze Kring- en Clubvergaderingen, op onze conferenties, bomen wij ook en bij voorkeur bijna over kwesties van sociale aard, over theologische vraagstukken zelfs. Door mijn omgang met mensen uit deze kringen ben ik zelfs nader bekend geworden met de Dialectische Theologie, en wel, wonderlijk, in een tijd, dat ik nu juist zo iets nodig had. Vooral die aandacht voor de persoonlijke beslissing, telkens opnieuw in elke concrete situatie, had en heeft veel bekoorlijks voor mij, en het betekent ook veelszins een verlossing van de traditie en een intrede van de vrijheid, waarmee Christus ons vrijgemaakt heeft. De verlossing vooral van het program dat nu en tot in alle eeuwigheid gelden zal. Zoals een biljet van de A.R. dat zo goed demonstreerde, in een motto van Idenburg: A.R. tot aan de voleinding der eeuwen, of iets dergelijks.1) (...) „Wat mij in de A.R. propaganda, in de hele mentaliteit van die mensen, zo ontzettend tegenstaat, dat is de vereenzelving van hun streven, met de uitvoering van Gods wil, de pretentie, dat zij zonder twijfel aan Gods Zijde staan. Een dergelijke droomvoorstelling maakt de mensen immuun voor werkelijkheidszin, ze komen niet aan het critische standpunt toe, ze blijven buiten de crisis...” 1)

Met deze citaten zitten we midden in de problematiek van de „crisisjaren” voor Nederland in het algemeen en voor Hein de Bruin persoonlijk.

Hein de Bruin wees in zijn brief aan Buskes op de dialectische theologie. Hierbij moeten we de invloed van Karl Barth noemen. Deze theoloog maakte in die tijd grote indruk op veel hervormden en gereformeerden. Hein de Bruin is door hem beïnvloed. Voor Barth is God in de hemel, ver bij de mensen vandaan, hoog op Zijn troon. De mens is nietig en moet de mond niet vol hebben met woorden als *christelijke school*, *christelijke vakbeweging*. Volgens Barth weten wij niet precies wat God wil, alleen op bepaalde momenten krijgen we, als in een lichtflits, Openbaring. De Bijbel is niet Gods Woord, maar Gods Woord is in de Bijbel; onze taak is het de „boodschap” eruit te pellen. God plaatst ons steeds voor een persoonlijke keuze; wil je echt geloven dan moet je in de crisis. We zijn hier ver van de Schrift als Openbaring. Ver ook van de rijke beloften van het Verbond. Volgens mij heeft De Bruin juist dat Verbond gemist, hoewel hij in de oorlogsjaren grote interesse toonde voor wat later genoemd werd „art. 31” (zo noemt Buskes de gereformeerden-vrijg.). Het was Barth of Schilder! Barth bracht hem steeds verder van de troost van het verbond af, stortte hem steeds dieper in de crisis. In het volgende gedicht is in de dertiger jaren de problematiek van de dichter in de persoon van de schilder Van Gogh geprojecteerd:

Vincent van Gogh

*Aan elke wroeter vroeg hij maar: waarom?
en ging bij alle slovers 't zelfde vragen.
Als hij, om 't zo te ervaren, al te trage
lichamen had gegrift, steeds weer: waarom?*

*De wezens die hij in zich om moest dragen
ontwaakten luid, en werden immer stom;
bijna verlicht dikwijls, dan duister, dom,
wankelde hij door zijn vreemd-helle dagen.*

*En liet in rulle stukken die hij schiep,
waarin zijn angst naar de bevrijding riep,
de wolken en de wegen ongericht
in het ontzaggelijk Oneindig stromen -*

*Daarna de zelfvernietiging: het ontkomen
aan deze zielekwelling - naar dat Licht!?*

Let op het uitroepteken en het vraagteken achter de laatste zin. Het is vaak „ja” en „nee” tegelijk in het leven. Gods bedoeling zijn in raadselen gehuld.

Tweede crisis

In 1934 komt een belangrijke roman uit „Wat blijft”, het is de enige roman, het is ook het enige boek dat voluit christelijk genoemd kan worden. Daarna kom je steeds weer de twijfel, de angst, het vreemdelingschap in deze wereld tegen, zonder een uitweg te wijzen in de totaliteit van het werk. Zo tegen 1940 ontstaat een tweede artistieke crisis. De Tweede Wereldoorlog breekt uit. Literaire tijdschriften verdwijnen, voor letterkundige werken is geen geld, geen tijd. De Nederlander vraagt geuzenpoëzie! Dat was wel het laatste dat Hein de Bruin kon schrijven. Hij ging de Tweede Wereldoorlog door als een toeschouwer, werd in een „geuzen”-lied zelfs gekwalificeerd als een heuler met de vijand. Na de oorlog liet De Bruin een advertentie plaatsen in „Trouw” om zijn smaad weg te werken. Hij deed niet mee aan een verzetsorganisatie, maar danste ook niet naar het pijpen van de vijand. Hij had zo z'n eigen problemen. Ondanks papiergebrek verschenen werken waaruit we De Bruin's ontwikkeling duidelijk kunnen aflezen. De novelle „t Rad der Geboorte”, de sonnetten-cyclus „De Brief” en het toneelstuk „Job” zijn daarvan de belangrijkste. Uit „Job” een fragment uit het „Verweer” van Job zelf:

*Mijn schuld belijden, zegt ge?: nu, welan,
ik ben bereid voor Godes stoel te staan:
indien mijn oog de zetel kan ontdekken,
de zitting in de hemelse vertrekken
waar men gewoon is het geding te voeren,
houd U verzekerd dat ik mij zou roeren.*

*Dan zou ik onbetwifelbaar vernemen,
dat God zich niet verlustigt met problemen;
mijn Rechter zou mij kennen en doen horen
dat ik mijn voet gericht heb in Zijn sporen;
Hij zou mij niet verdenken als gij doet,
maar weten dat ik rein ben van gemoed. -*

Eenvoudig woordgebruik. Job schreef op z'n boerderij: „Nooit zonder hoop”. Zo hoopvol was De Bruin echter niet. De sonnetten-cyclus „De Brief”, door literatoren als gelijkwaardig aan het werk van Martinus Nijhoff beschouwd, geeft ons inzicht in de kijk van De Bruin op Gods Woord als Openbaring. De brief begint als volgt:

Aanhef

*Heer God, men komt er niet toe U te schrijven,
ofschoon Gij reeds veel malen aan ons schreeft,
maar al de vormen die Uw handschrift heeft
zijn moeilijk te ontraadselen, zij blijven*

*zeer vreemde tekenen die niet bekijken
en duistere woorden die men niet beleeft;
hoe vaak heeft onze hand er naar gestreefd
de zin te ontleden door U na te schrijven.*

*Dan toch - een kleine brief aan U gericht,
hij hoeft misschien niet eens zo ver te reizen,
niet verder dan mijn vinger hem verschikt,*

*want, wonen de gebieders in paleizen,
Uw woonadres is waar Gij nederblijkt -
mij dunkt ik zit te schrijven bij Uw licht.*

Wellicht buiten het Woord om, geen licht vanuit het Woord. De cyclus eindigt met:

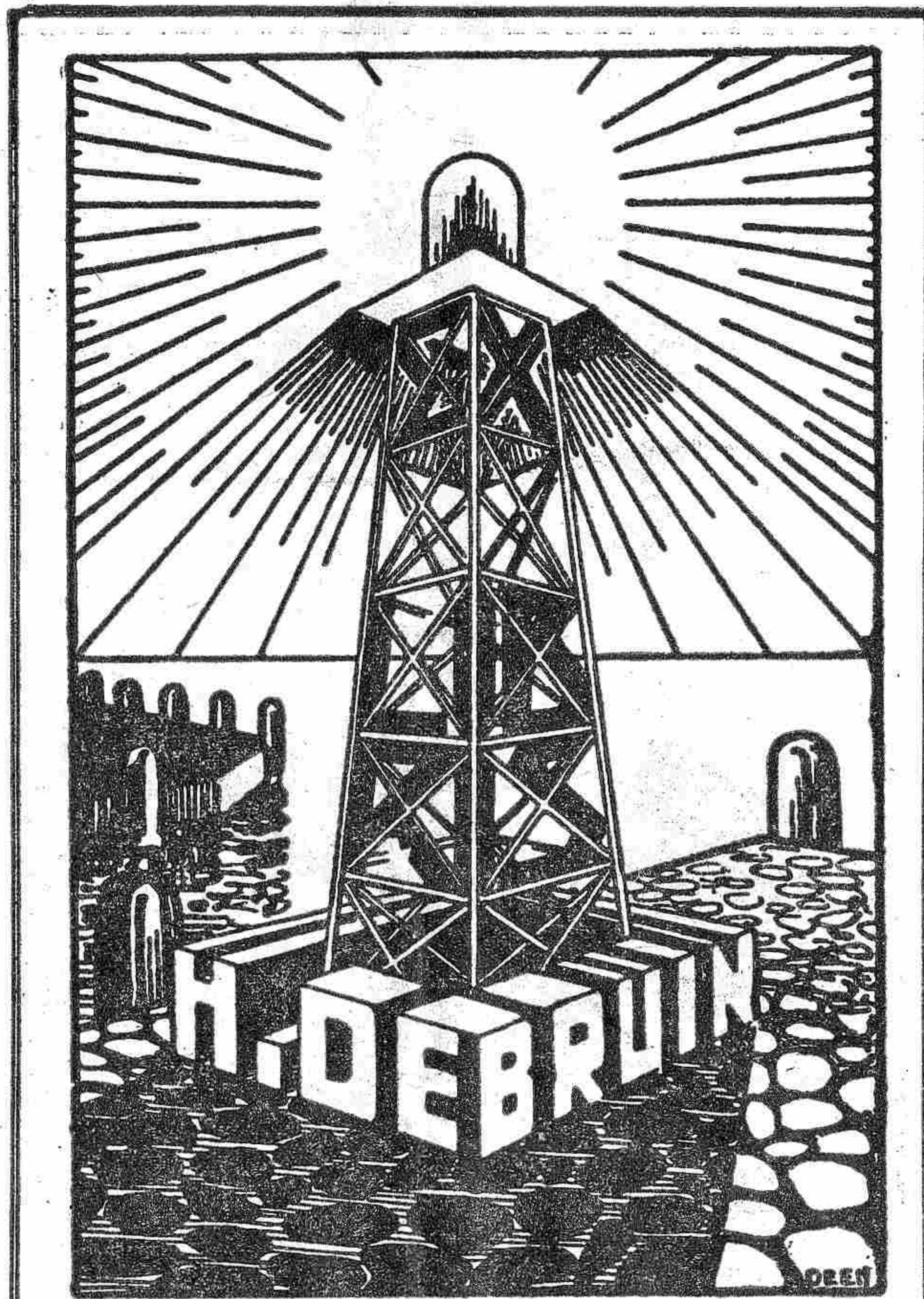
Besluit

*De lamp is al door schemering omhuld,
de hand die schreef werd moe, en mijn gedachten
bezwijken lichter voor de overmachten
dan woorden in hun ordeloos tumult.*

*Mijn lust was maar een luim bij Uw geduld;
Gij staat lankmoedig neven mij te wachten
toldat ik in een kort besluit zal trachten
nog iets te schrijven dat mij gans vervult:*

*Het woord is maar een duistere retort
als er de hartsvlam niet in zichtbaar wordt -*

*Zelfs Paulus kon het schrift zo slecht bedrijven
dat hij alleen de groetenis wou schrijven -
ik leg mijn pen bij zijn verbruikt gerief
en mijn epistel schuchter naast zijn brief.*

Het ex-libris van Hein de Bruin.

VUURTOEREN

Slanke toren, rijzig uit het zand
schichtend naar de dagenhemel,
eenlijke gestalte tussen het gewemel
der geringe mensen in het land;
schijnbaar ingeslapen als het morgenlicht
uitschiet over zee en aarde,
maar te avond wakker spiedend naar de
verre einders van uw vergezicht;
door de dagen goedge en gedwee,
reus, die zich gewillig laat beklimmen
voor 't verruklijk uitzicht in de kimmen,
op 't wijdgestrookte land en de gevoorde zee -
daags werd uw wisse aanwezigheid ons reeds
vertrouwd,
en zelfs uw hoog geheimenis der nachten
werd ons langzaam gemeen: wij achten
u wel overbodig voor ons lijfsbehoud
hier in de vlakke, waar ons pad door 't licht
der olielampen toch zo veilig ligt beschenen -
Wie over zeeën koerst, wendt naar u henen,
naar uw gelaat, zijn wachtend aangezicht -

God wordt ons op het vast land zo vertrouwd,
wij weten Hem als in gewoonte aanwezig, -
maar zwalkend zijn wij uitzierend bezig
Zijn Licht te zoeken tot ons laatst behoud.

Hein de Bruin

„Paulus in Efeze”, tekening van Henk Krijger.

„Schuchter” naast de brief van Paulus, Gelijkwaardig.
Waar is hier sprake van geïnspireerde taal?

De derde crisis

De grote inzinking voor De Bruin kwam na de Tweede Wereldoorlog. Er kwam geen werk meer uit z'n handen om de inhoud van de crisis te verwoorden. De inleiding op het hieronder genoemde werk spreekt er over. Heeroma, Buskes, Van Duinkerken, niemand kon hem meer uit z'n diepe depressie halen. Geheel verbijsterd pleegde hij zelfmoord.

Vandaag opnieuw z'n gedichten

Wim Hazeu heeft voor de NCRV-radio enkele jaren geleden een uitzending over De Bruin gemaakt. Hij kwam zo onder de indruk van deze poëzie dat hij het voor zich als een ereplicht beschouwde De Bruin z'n poëzie weer uit te geven: „Dat zijn stem nu nog niet veel verder reikt, is één van de grote onrechtvaardigheden van wat dan wel de literatuurgeschiedenis wordt genoemd. Hein de Bruin was de dichter die bevrijding zocht, de mens die geteisterd werd”. Is het vooral om het feit dat deze dichter bevrijding zocht, dat hij weer actueel is?

Hein de Bruin had zich aangesloten bij de kerken in Hersteld Verband. Vooral Buskes en Fedde Schurer hebben blijvende invloed op hem uitgeoefend. Maar toch? Ik geloof dat we een verkeerd beeld van De Bruin voorgeschoteld krijgen, door hen die in dit artikel zijn geciteerd. Het Letterkundig Museum en Documentatiecentrum meldde vorig jaar dat de literaire nalatenschap van deze dichter bij dit centrum is in te zien. Zullen daar nog andere „getuigen” zijn? Waarom meldde Buskes dat De Bruin in de Tweede Wereldoorlog de ontwikkeling in de gereformeerde kerken intens bijhield? Bracht Barth de crisis en konden Buskes c.s. niet troosten? Niet troosten omdat de Bijbel geen openbaring gaf?

Eerste oriëntatie

Belangstellenden verwijs ik naar:

- 1) Dr. J.J. Buskes, Vier vrienden, p. 5-34, (verkrijgbaar bij De Slegte), een uitgave van Semper Agendo te Apeldoorn.
- 2) Hein de Bruin-nummer van Ontmoeting, juni/juli 1950
- 3) De inleiding van het enkele maanden geleden verschenen werk: Hein de Bruin, Het ingekimde land en andere gedichten, een uitgave mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk, verzameld en ingeleid door Wim Hazeu, Bosch en Keuning, Baarn, 140 p., prijs f 12,50.

(ADVERTENTIE)

van den BURG
sinds 1887

**WELKOM NIEUWS:
EEN ECHT
STREICHERT PIJPGORGEL
VOOR ZELFBOW!**

Dit is nieuws waar wij trots op zijn: wij hebben momenteel de alleenverkoop voor Nederland van het befaamde Streichert pijporgel. Een „reïnmeechanisch” instrument met slepladen dat als bouw pakket leverbaar is. Voor circa f 13.000,- hebt u al een basisuitrusting. Uitbreiding is altijd mogelijk, zelfs tot 10 stemmen, verdeeld over 2 klavieren en pedaal. Vraag de volledige folder met prijslijst of kom dit magnifieke instrument zien in een van onze toonzalen.

VAN DEN BURG
arnhemse-
straat 8-10,
amersfoort
tel. 033-
13877

VAN DEN BURG
brinklaan 76,
bussum
tel. 02159-
16484